

РЕСТАВРАЦІЯ І РЕКОНСТРУКЦІЯ АРХІТЕКТУРНИХ КОМПЛЕКСІВ

УДК 711. 424

Ю.М. Денисенко, К.В. Денисенко

Одеська державна академія будівництва та архітектури,
кафедра основ архітектури і дизайну архітектурного середовища

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЦЕНТРУ ЧЕРКАС

© Денисенко Ю.М., Денисенко К.В., 2009

Проналізовано особливості формування архітектурного середовища Черкас. Виявлено архітектурні та дизайнерські засоби формування громадських просторів.

In the article the authors analyze the peculiarities of the architectural surrounding of the Cherkassy centre. Architectural and design methods of forming of public spaces are analyzed.

Постановка проблеми

Кожне місто має лише йому притаманне обличчя, яке виражається в особливостях природно-ландшафтного середовища розташування міста, в його плануванні і архітектурі, які, своєю чергою, є наслідком історичного розвитку і своєрідності менталітету місцевого населення. Визначаючи актуальність дослідження архітектурного середовища центру Черкас і розкриваючи цінність об'єкта дослідження, необхідно попередньо виявити особливості розвитку міського середовища центру зазначеного міста, з подальшим глибоким дослідженням і уточненням виявлених положень. Історичний розвиток, спустошливі війни (громадянська і Друга світова), активні темпи розвитку міста у другій половині ХХ століття, і як, наслідок, руйнація історичних об'єктів міста, потребують аналізу процесів збереження історичного обличчя міста і спадкоємності у формуванні архітектурного середовища центру Черкас.

Мета роботи

Виявлення особливостей архітектурного розвитку Черкас від поч. ХХ до поч. ХХІ ст., аналіз спадкоємності у формуванні архітектурного середовища центру міста.

Аналіз останніх досліджень

Робота є продовженням серії публікацій авторів з дослідження розвитку архітектури і дизайну Черкас.

Завдання роботи

Для досягнення мети поставлені такі завдання: проаналізувати особливості формування архітектурного середовища міста загалом і його центру, зокрема, ступінь збереження історичного обличчя міста, спадкоємність у формуванні архітектурного середовища центру; продовжити виявлення актуальності дослідження питань формування міського середовища центру Черкас.

Зв'язок роботи з науковими і практичними завданнями

Робота виконана згідно з планом НДР кафедри основ архітектури ОДАБА та комплексного плану НДР Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.

Особливості природно-географічних, історичних і соціально-економічних факторів є причинами формування неповторних образів міст. На основі проведених досліджень архітектурного середовища центру Черкас пропонується виділити кілька його основних особливостей. Зокрема, формування архітектурного середовища громадських просторів Черкас загалом і його центру, зокрема, можливо виразити такими положеннями:

Образ замку в архітектурі міста. Місто Черкаси виникло як місто-замок, укріплений форпост для захисту Києва з півдня, на південних кордонах Київської Русі. Точна дата заснування міста невідома. Є кілька версій стосовно виникнення міста (у 1986 році відзначили 700-річчя міста [1]). Різні джерела відзначають, що засновниками Черкас були чи то тюркське плем'я чернясів (чорних клобуків), чи то полонені черкеси, яких в XIV ст. заселив у Подніпров'ї литовський князь [2, с. 8]. Замок відіграв важливу роль у житті черкасців і зберігся у генетичній пам'яті городян, тому мотиви замку ми часто зустрічаємо в сучасній архітектурі міста. Як наприклад: домінування саме образу середньовічних замків чи фортець в дворових дитячих майданчиках міста (рис. 1), фортеця дитячого містечка по вул. Героїв Сталінграду і безпосередньо у образі замку в дитячому парку.

Рис. 1. Дитячі майданчики: а – у дворі комплексу будинків 71, 73, 75, 77, 79 по вул. Гагаріна, р-н Митниця. Фотофіксація авторів, 2007 р.; б – р-н Митниця. Фотофіксація авторів, грудень 2007 р.; в – у дворі будинків 85, 87, 89 по вул. Гагаріна, р-н Митниця. Фотофіксація авторів, 2007 р.

Морфологічні ознаки образу замку чи фортеці мають також і деякі громадські і житлові будинки Черкас з початку ХХ ст. (рис. 2), а також будівлі пізнього радянського періоду, наприклад, комплекс з'єднаних будинків 71, 73, 75, 77, 79 по вул. Гагаріна (рис. 3).

Рис. 2. Забудова поч. ХХ ст.

Рис. 3. Комплекс будинків по вул. Гагаріна

Старовинне козацьке місто і перший генеральний план Черкас. Упродовж тривалого часу основну частину населення Черкас становили переважно козаки. Згідно з висновками С. Кілессо [2, с. 14], станом на 1622 рік у місті козацьких дворів було понад тисячу, міщанських лише 120. Войовничість козаків – потомків чорних клобуків і черкесів – їхня військова структурованість виробили в черкасах любов до чіткості і порядку, що, скоріше за все, не випадково привело до появи у 1815 році і затвердження у 1826 році регулярного плану міста, який розробив російський архітектор В. Гесте (рис. 4), а також чіткого і наполегливого впровадження цього плану в життя.

Перший генеральний план був наслідком входження Черкас у 1793 р. до складу Російської імперії, перетворення міста на повітовий центр Київської губернії і указу уряду Росії «Про невиконання ніде будівель без плану» [3, с. 14]. Деякі джерела стверджують, що В. Гесте, який не бував у Черкасах, розробив план без урахування особливостей рельєфу і ландшафту [2, с. 20]. Висновки ж НДР „Історико-архітектурний опорний план та зони охорони пам'яток прибережної зони території Черкас ” (2000 р.) підтверджують, що генплан В. Гесте багато в чому збігається із стихійним розплануванням міста і враховує особливості рельєфу місцевості [4, с. 22]. А згідно з даними краєзнавця В.Б. Страшевича, черкаські під керівництвом місцевої влади наполегливо і послідовно, з 1826 року і протягом понад п'ятдесяти років впроваджували генплан Гесте в життя, вирівнювали згідно з розплануванням характер ділянок із забудовою і дворами, засипали яри, вирівнювали рельєф.

Нове місто, згідно з планом В. Гесте, розбивалось на прямокутні квартали і пролягало вздовж правого берега Дніпра майже на 6 км. Така сама лінійна структура міста застосовувалась у планах Радомишля, Чигирини, теж розроблених В. Гесте.

Композиційна структура міста, підпорядкована річці як найважливішій транспортній магістралі, була поширена у вітчизняному містобудуванні. Таку саму концепцію забудови мали Катеринослав, Верхньодніпровськ, Прилуки, а також російські міста на Волзі і річках Сибіру. Прямокутно-сітчаста система давала змогу простими засобами досягати чіткості і доцільності внутрішньоміських зв'язків [3, с. 14].

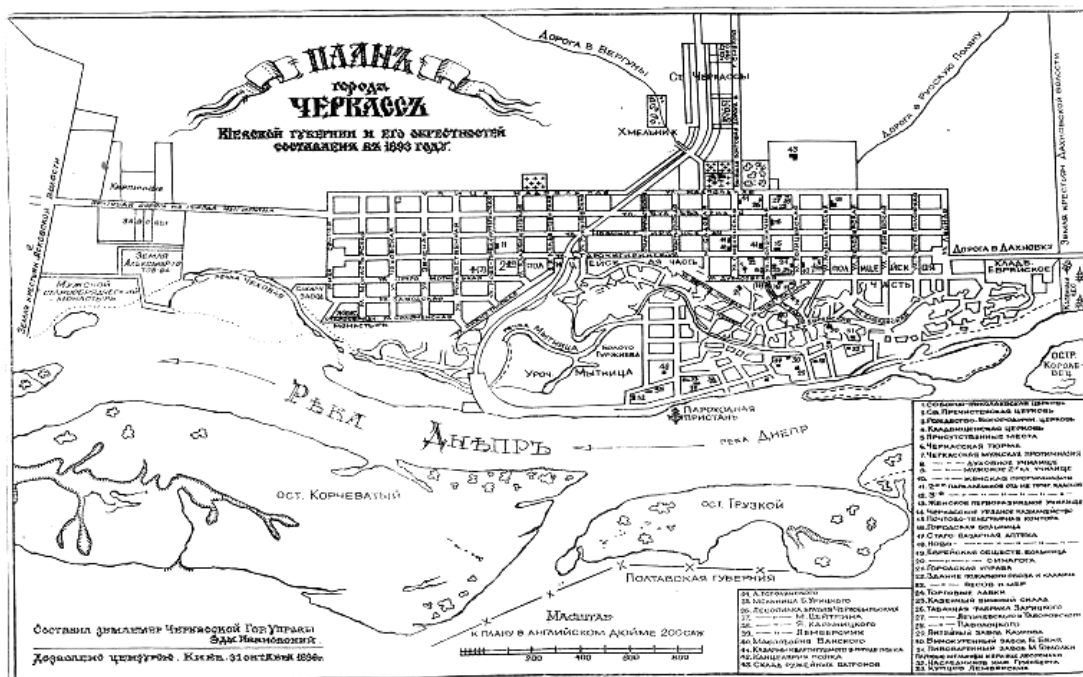

Рис. 4. Перший генеральний план Черкас за проектом В. Гесте

Особливості рельєфу міста. Більша частина міста знаходиться на нагірній, доволі рівній території біля самої річки. Біля підніжжя верхньої тераси, на низовинній місцевості, розташований район Митниця (черкаський Поділ), по якому колись протікала річка Митниця (рис. 5).

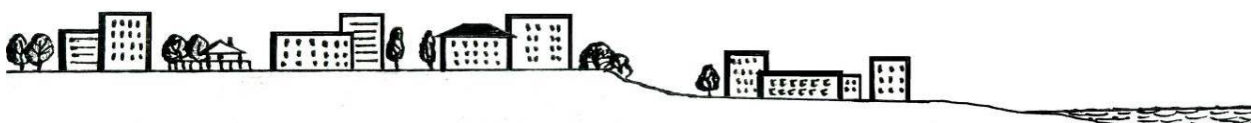

Рис. 5. Схематичний розріз міста: нагірна частина, прибережна зона (Митниця) і Дніпро

У давнину Черкаси розвивались переважно на низовинній частині місцевості [3, с. 14] і лише частково (Черкаський замок і інші будівлі) на невисоких горах, що тягнуться над Дніпром. Згідно з планом В. Гесте, передбачалось розташування міста на підвищеному плато, а "значну частину освоєної раніше території у низовині біля річки Митниці передбачалось залишити" [3, с. 14]. Але район «Митниця» залишався густозаселеним і під час розливу Дніпра справляв враження маленької Венеції, бо затоплювався водами. Населення під час великих розливів пересиджувало на горищах. Після побудови кременчуцького водосховища цінні землі Митниці і лівого берега були затоплені. Але за браком землі для будівництва житла в місті, що інтенсивно зростало, генеральним планом 1974 року було передбачено створення на затопленій частині мікрорайону шляхом наміву річкового піску. Так з'явився один із найкрасивіших і найпопулярніших районів міста – нова «Митниця», з благоустроєм дворових просторів, з вдалими зразками пізньої радянської архітектури (рис. 1, 2, 3, 4), з розташуванням житлових будинків поряд із пляжами, а то і в пляжній зоні (рис. 6).

Наявність самобутніх архітектурних об'єктів. Місто має цікаві архітектурні об'єкти як старої «дореволюційної» забудови (вже зазначений готель „Слов'янський” архітектора Городецького (рис. 2)), так і радянського (рис. 7) і сучасного періодів (рис. 8).

Рис. 6. Розкриття міста загалом і Митниці зокрема з боку закутого кригою Дніпра (Фотофіксація авторів, лютий 2008 року)

Рис. 7. Обласний краєзнавчий музей, відкритий в 1985 р. Держ. премія України ім. Т.Г. Шевченка (1987 р.)

Рис. 8. Котедж за проектом архітектора Івана Попеля, синтез модерну і стилю української селянської хати [5]

Бурхливі темпи розвитку міста. Чисельність населення міста за 30 років (з 60 тисяч осіб у середині 50-х років до 270 тисяч осіб у 80-х роках) виросла у 4,5 раза (за даними головного архітектора В.І. Дмитренка [1]), що значно перевищило темпи розвитку міських поселень такого рангу в Україні. Отже, бурхливі темпи розвитку міста весь час випереджали розрахунки містобудівної документації, що призводило до частих корегувань планувальної містобудівної документації.

Можливості територіального розширення міста. Розширення міста територіально дуже обмежено. На північному заході знаходиться лісопаркова зона – Соснівка і сосновий бір, який тягнеться вздовж берега у бік Києва і є „легенями” української столиці. Зони Соснівки і соснового

бору є заповідною територією. З північного сходу місто обмежене Кременчуцьким водосховищем (хоча шляхом наміву поступово відвоюється у Дніпра площа для забудови, і розробляються плани переходу частини міста на лівий берег). Будівництво з південно-західного боку неможливе через цінність орних земель (чорноземи на цих землях досягають товщі 1,5 м). З півдня і сходу (тобто нижче по Дніпру) місто обмежене промисловими підприємствами.

Відкритість просторів міста. Для міста не характерні маленькі замкнені дворики, поширені в історичних зонах великих міст. Для архітектурно-планувальних рішень Черкас, вулиць і дворів міста характерні відкриті простори, відсутність скупченої і надмірно щільної забудови (особливо ілюструють це райони періоду пізньої радянської забудови: р-н Митниця, Південно-Західний район).

Стильові рішення архітектурних об'єктів. Для черкасців характерний консерватизм, дотримання традицій, обережне ставлення до нового. Тому в місті набагато архітектурних і дизайнерських авангардних стильових рішень, якщо порівняти, наприклад, з одеською, тим більше – із західноєвропейською чи американською архітектурою. Переважає забудова в традиційних функціоналістичних стилістичних формах, відновлення старих форм і образів, „стилізація” під старовину і панування еkleктизму. Лише з початку ХХІ ст. почали з'являтися будівлі з ознаками хай-теку, мінімалізму і т. н.

Регіональний колорит архітектури міста. За масштабністю, розмірами, характером рішень площ, вулиць, архітектурних споруд відчувається регіональна специфіка і, можливо, деяка «провінційність» Черкас, навіть порівняно з Одесою, тим більше порівняно із Києвом, Москвою та іншими великими адміністративними центрами.

Домінування «дитячого» аспекту в архітектурі громадських просторів. Любов до дітей – одна з головних рис черкасців. І жінки, і чоловіки залюбки гуляють зі своїми дітьми, граються з ними, піклуються про них. В архітектурі любов до дітей проявляється у створенні дитячих майданчиків фактично у кожному дворі (нерідко дворові і дитсадкові дитячі майданчики – це дитячі містечка, складні високохудожні комплекси малих архітектурних форм, які мають неповторні індивідуальні особливості), в організації дитячого містечка, дитячого парку, цілого дитячого комплексу на площі Слави (парк, кінотеатр, бібліотека, кафе). Але цей процес був більше характерним для пізнього радянського періоду.

Комплексність у формуванні міського архітектурного середовища. Черкаські архітектори тяжіють до комплексності, ансамблевості, намагаються створити єдність композиції. Це ілюструється великою кількістю прикладів спроб гармонійного поєднання нових будівель зі старими (рис. 9) і створення цілісних комплексів, об'єднаних матеріалом, кольором, формою, фактурою або схожими елементами на рівні вулиці, двору або на рівні: будинок – дитячий майданчик (рис. 1, а), будинок – прилегла територія, будинок – огорожа – інші елементи. Для Одеси, наприклад, комплексність не настільки характерна. Яскравий приклад: різні за кольором, стилем, формою, не пов'язані між собою сучасні будинки (збудовані 2003–2008 рр.) у районі вул. Вільямса, 59, хаотично розташовані, з заплутаною системою доріг, з відсутністю дворового благоустрою.

Рис. 9. Приклад гармонійного поєднання старої і нової забудови

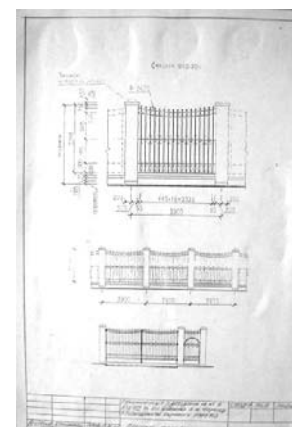

Рис. 10. Розпорядження управління міської архітектури

Високий рівень благоустрою і наявність архітектурного нагляду за станом будинків, дворів, вулиць, дієвість ремонтних робіт. Для черкасців характерні охайність, любов до порядку; в місті порівняно чисті вулиці і площі, відремонтовані фасади будинків і споруд. Особливо піклуються черкасці про стан своїх архітектурних пам'яток. Безумовно, важливими для сприйняття архітектурного середовища є не лише функціональність, зручність, форма і декор, а й стан відремонтованості архітектурних об'єктів

Регулювання архітектурно-дизайнерської діяльності. Любов до порядку, чіткості і плановості призводить до підвищення адміністрування з боку управління міської архітектури на архітектурно-дизайнерські процеси, що має як позитивні, так і негативні наслідки. Наприклад, розпорядження управління міської архітектури (рис. 10) щодо конструкції, розмірів, форми і матеріалів огорожень приватних міських будинків, яке, з одного боку, покращує аерацію і інсоляцію дворів і робить вирішення вулиці більш однорідним, більш цілісним, з іншого боку, обмежує право власника на створення захищеного від небажаних поглядів особистого простору і до того ж може призвести до однотипності, збідніння композиційних засобів і типів матеріалів огорожі, зменшення можливостей комплексності і стилістичної єдності рішень на рівні будинок – огороження.

Попри зазначені позитивні риси архітектурного середовища громадських просторів міста, можна вказати й на деякі негативні особливості формування архітектурного середовища Черкас, які спостерігаються в останні роки. Насамперед, це недостатнє використання специфічних природно-ландшафтних факторів для урбаністичних програм розвитку громадських просторів: недостатнє розкриття Дніпра з боку центру міста, відсутність обладнаних пляжів та сучасних туристичних баз, руйнування того пляжно-туристичного комплексу, створеного в радянські часи, недостатнє використання природно-кліматичних умов (великі запаси цінного кварцового піску і соснового лісу) (для створення всеукраїнської зони відпочинку і оздоровлення).

Знищення в пострадянський період цілісного дитячого комплексу на площі Слави: (дитячий парк – дитячий кінотеатр – дитяча бібліотека – дитяче кафе), перетворення складових дитячого комплексу на бізнесові осередки для дорослих: дитячого кафе «Зірниця» на ресторан, дитячого кінотеатру «Салют» на фешенебельний Кінопалац.

Ще одним важливим питанням, без розгляду якого неможливо повно охарактеризувати завдання розвитку архітектурного середовища центру Черкас, є питання **спадкоємності у формуванні архітектурного середовища центральної частини міста.** Розглядаючи його, маємо висвітлити декілька принципових моментів:

Ступінь збереження історичної архітектури. Незважаючи на доволі солідний вік міста, в зв'язку з тим, що більшість старовинних будинків, як і укріплень, робились з недовговічного матеріалу (дерево і глина), а також враховуючи, що Черкаси були ареною бурхливих історичних подій, старовинна архітектура в місті не збереглась, як не збереглась первинна до XVIII ст. (нерегулярна) планувальна структура міста. Найстаріші будівлі, що збереглися, датуються щойно кінцем XIX – поч. XX ст. Сучасні містобудівні перетворення не торкнулися в основному добре збереженого планувального каркасу з початку XIX ст., розробленого архітектором В. Гесте.

Лінійна структура центру міста. Згідно з генпланом В. Гесте, більша частина міста, як вже зазначалось, була перенесена на нагірне плато, де виділялась головна магістральна вулиця міста, розташована паралельно до Дніпра, яка зберегла своє значення до цього часу. Тобто Черкаси сформовані не навколо замку (як, наприклад, більшість європейських чи українських середньовічних міст), а мають в своїй основі чітку геометричну ортогональну прямокутну схему забудови, сформовану паралельно до лінії річки. У центральній зоні, паралельно до головної магістральної вулиці, на поч. XX ст. формується престижна центральна вулиця Хрещатик, де розміщують свої будинки заможні черкашани. У 2-й половині XX століття вулиця Хрещатик дещо втрачає своє домінуюче функціональне значення, хоча і залишається важливим композиційним елементом у структурі загальноміського центру. Центральна магістральна вулиця, бульвар Шевченка, набуває в результаті реконструкції центру більшого значення – як місце громадського, політичного, патріотичного і культурного центру (з формуванням відповідних площ).

Центр міста за планами з середини до кінця ХХ ст. був визначений у районі від площі Слави до площі Богдана Хмельницького. Але зараз, з ростом населення міста і зі збільшенням транспорту, спостерігається тенденція до розтягування центру міста фактично від вулиці Пушкіна до вулиці Енгельса.

Крім того, сучасний центр міста не збігається з геометричним центром міської території і територіально розташований на північно-східній окраїні нагірної частини міста, поблизу низинного узбережжя Дніпра. В зв'язку з великою вартістю і дефіцитом міської землі, наступу на Кременчуцьке водосховище і розширення Митниці шляхом наміву піску, а також можливими реалізаціями планів перенесення частини міста на лівий берег, центр Черкас може наблизитися до геометричного центру міста територіально.

Особливості формування центру міста. За генеральними планами 1956 року (ГАП О.М. Трикаш), 1965 року (ГАП А.П. Ловенгард), проекту забудови центральної адміністративної площі (інститут „Облпроект”, 1955 рік), забудови театральної площі (інститут „Діпромисто”, 1960 рік), а також нового конкурсного проекту детального планування центрального району і прибережної зони Черкас (інститут „Діпромисто”, автори проекту – А.П. Ловенгард, І.Н. Тополянська, В.Б. Черненко, 1974 рік), була проведена реконструкція міського центру [1], який видовжений паралельно Дніпру і структурований шістьма площами: центральною адміністративною, театральною площею, площею Слави, площею торгового центру, площею ділового центру і площею культурно-просвітницького центру. “Головною ідеєю формування центру міста є створення взаємопов’язаних відкритих ландшафтних просторів, що плавно переходять один в другий з формуванням системи площ, які забезпечують цілісність композиційного і функціонального рішення центральної частини міста як єдиного організму. Така просторова структура дозволила здійснювати поступовий планувальний розвиток центру” (В.І. Дмитренко) [1, с. 12]. Вражає методичність, цілеспрямованість, наполегливість і спадкоємність у роботі головних архітекторів міста Ренькаса, В.М. Холковського, В.І. Дмитренка, які зберегли регулярне розпланування міста і поступово реалізували розроблені проекти реконструкції і перебудови міста, замінюючи малоцікаву одноповерхову забудову на взаємопов’язані ансамблеві рішення сучасних площ і кварталів.

Рис. 11. Фрагмент плану центральної і прибережної зони міста

Значення архітектури радянського періоду. Історично склалось так, що найбільшого розвитку архітектура Черкас досягла саме в радянський період, коли в 1954 році місто стало обласним центром, і почався бурхливий розвиток міста з активною забудовою і створенням архітектурного обличчя, гідного нового адміністративного статусу міста. В процесі формування

міста брали участь архітектори з різних міст і регіонів колишнього Радянського союзу. За своєю сутністю Черкаси стали втіленням досягнень радянської архітектури провінційного рівня (для Одеси, наприклад, радянський період архітектури не є настільки визначним і цікавим).

Відношення до історичної архітектури в радянський період. Надмірне захоплення реконструкцією центру міста, формуванням цілісних ансамблів площ привело до руйнування ряду історичних об'єктів, які до цього збереглися .

Відношення до історичної архітектури в часи незалежності. У Черкасах залишилось дуже мало старовинних будівель (zareєстровано 8 пам'яток архітектури місцевого значення). Тому черкаські так старанно реставрують, реконструюють, відновлюють ці будівлі і підтримують їх у належному стані. До того ж, намагаючись не допустити спотворення сприйняття історичних будинків, намагаються слідкувати за тим, щоб зовнішня реклама не псувала вигляду зазначених об'єктів і була стриманою (наприклад, відновлений історичний будинок по вул. Шевченка, 173, рис. 12).

Рис. 12. Відновлений історичний будинок

Але, з іншого боку, почався процес руйнації зразків радянської архітектури (навіть вдалих), хоча радянський період – це також історія, і цивілізовані нащадки повинні з повагою ставитися до позитивних надбань попередників.

Цегляний стиль і характерне оздоблення будинків в архітектурі міста. Для черкаської архітектури є характерним так званий „цегляний стиль”. Це добре ілюструють будинки, побудовані і на початку, і в середині, і в кінці ХХ століття. (Для Одеси, наприклад, цегляний стиль не є характерним, за поодинокими винятками. Використання ракушняка як основного будівельного матеріалу привело до необхідності штукатурення стін. Цей традиційний для Одеси засіб оздоблення зовнішніх стін був перенесений і на багатоповерхові одеські цегляні будівлі кінця ХХ–початку ХХІ століття).

Також популярним способом оздоблення стін черкаських будівель є покриття керамічною плиткою, яка відіграє як захисну функцію, так і функцію декоративну (для Черкас важливою є саме декоративна функція такого покриття). Про це свідчить те, що більша частина фасадів Черкаських будівель – це не суцільне покриття цегли керамічною плиткою, а лише фрагментарне (так членуються і декоруються фасади) (рис. 1, фрагмент будинку на задньому плані).

З початку ХХІ ст. в черкаській архітектурі як оздоблювальні прийоми використовують штукатурення стін, обличкування керамічними плитками та штучним каменем, оздоблення пластиківими елементами реклами і опорядження та інші сучасні матеріали і прийоми.

Основні будівельні матеріали черкаських будинків. Якщо для стін черкаських будинків з поч. ХХ ст. до 50-х – 60-х років ХХ століття характерна відкрита кладка з червоної цегли, то для будівництва будинків кінця ХХ століття і до сьогодні використовується силікатна цегла. В Одесі приблизно з 2003 року відмовились від силікатної цегли і перейшли при будівництві житлових будинків на червону цеглу. З 2007 року в Черкасах у зв'язку з широким впровадженням каркасного

житлового будівництва переходять до використання пінобетону як заповнювача стін. На початку 2008 року переходу до використання в будівництві багатоповерхівок червоної цегли в Черкасах не спостерігалось. Можливо, внаслідок наявності в Черкасах потужного силікатного заводу (хоча в Черкасах і селах під Черкасами раніше було багато заводів з виготовлення червоної цегли, для зведення житлових багатоповерхівок і громадських споруд кінця ХХ–поч. ХХІ ст., як вже зазначалось, в основному використовували силікатну цеглу, а для будівництва приватних будинків і котеджів використовували як силікатну цеглу, так і червону, або їх комбінацію). У другій половині ХХ ст., у Черкасах, як і в інших містах, також будуються панельні і монолітні будинки.

Висновки

1. Процес формування архітектурного середовища Черкас має як спільні риси з аналогічними процесами ряду інших міст, так і деякі особливі риси, які є проявом впливу природно-географічних, соціально-економічних і історичних факторів розвитку зазначеного міста.

2. Черкаси одночасно старовинне і сучасне місто, яке не зберегло архітектури попередніх періодів (до кінця ХІХ ст.), але залишило в своїй структурі регулярне планування, розроблене В. Гесте.

3. З середини ХХ ст., з надання місту статусу обласного центру, почався активний урбанізаційний розвиток, який привів до реконструкції загальноміського центру, до створення цілісного рішення центральної частини міста – зразка досягнень пізньої радянської української архітектури, з одного боку, і до знищення ряду історичних будівель в процесі зазначеної реконструкції, з іншого боку.

4. Зі становленням державності, з ростом інтересу до власної історії, з розумінням необхідності самоідентифікації, національної, регіональної і власної унікальності, з утвердженням постмодернізму зростає увага до питань регіональної і місцевої історії, до дореволюційної забудови, до реставрації і реконструкції історичних об'єктів.

5. Розвиток комерційних відносин і зміна політичних пріоритетів, своєю чергою, призводять до руйнування пам'яток радянської архітектури. Виникає проблема збереження кращих надбань не лише далеких історичних періодів, але і нещодавніх часів, що теж стали історією.

6. Збільшення транспортних навантажень і розвиток Черкас призводять до подальшого розтягування загальноміського центру вздовж Дніпра.

7. Сучасні технології призводять до поступової заміни панівного в Черкасах понад 100 років цегляного будівництва новими формами будівництва і оздоблення. Виникає проблема гармонійного вписування сучасних матеріалів і форм в існуючу забудову.

8. Формування і збереження своєрідності образу будь-якого міста неможливе без глибокого дослідження процесів розвитку кожного окремого населеного пункту і зокрема центру міста, який являє собою основу образу міста, найчастіше має історично сформовані об'єкти і комплекси і який виконує поліфункціональну роль і сприймає нові «навантаження», котрі з розвитком міста весь час збільшуються. Створення техногенного міського середовища і проблеми реконструкції і реставрації історичних об'єктів вимагають вивчення процесів формування архітектурного середовища в різні історичні періоди його розвитку, дослідження принципів проектування і розміщення елементів міського дизайну, які мають не лише значення утилітарно-функціональне, але й грають не менш важливу роль у створенні фізичного і емоційно-психологічного комфорту процесу життєдіяльності сучасних городян.

1. Дмитренко В.І. Містобудівельні джерела формування центру Черкас // *Особняк*. – 2002. – № 3 (26). – С. 11–12. 2. Кілессо С.К. Черкаси (історико-архітектурний нарис). – К.: Будівельник, 1966. – 60 с. 3. Мельниченко В.М. Черкаси. Перший план забудови міста // *Нерухомість Черкащини*. – 2000. – № 11, 16 жовтня. – С. 14. 4. Звіт про науково-дослідну роботу „Історико-архітектурний опорний план та зони охорони пам'яток прибережної території міста Черкас” (д.Угода № 1, від 15.09.2000). – К., 2000. – Т. 1. – 102 с. 5. В традиціях мазанки // *Красивая усадьба*. – 2005. – № 9, сентябрь. – С. 11–15.